

УДК 935.39

Бойцун О.І.,
м.н.с. відділу глобальних систем сучасної цивілізації
Інститут світової економіки і
міжнародних відносин НАН України

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ВІДКРИТОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН

Постановка завдання. Теоретичні розробки фінансової системи капіталізму, доктрини бюджетування, оподаткування тощо виходять з того, що економікою управляють об'єктивні економічні закони. Це спонукає до заперечення необхідності активного державного втручання, і передбачає тільки законодавче регулювання даного процесу, складання бюджету та ін., а також і розуміння необхідності цільового інституційного втручання. Водночас, ситуація є неоднозначною і вивчення закономірностей розвитку ринкових та регулятивних підсистем може надати важливу інформацію щодо логіки життєдіяльності ринкових механізмів та відтворювальних циклів у цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-практичне дослідження базується на вивченні праць провідних українських вчених, зокрема, Білоруса О.Г., Лук'яненка Д.Г., Новицького В.Є., Юдіна І.Н., Шелудька В.М., Міщенко В.І., Уманців Ю.М., Задой А.

У науковому аналізі широко використовувались праці таких сучасних російських вчених, як Долгов С., Федякіна Л., Макаревич Л., Биков К., Доронін І. та ін.

Разом з тим існує об'єктивна необхідність подальших досліджень процесів фінансової відкритості, насамперед, аналізу динаміки фінансової відкритості, визначення особливостей фінансової відкритості національної економіки.

Постановка завдання. Мета статті – розкрити особливості фінансової відкритості в умовах глобальних трансформацій сучасного цивілізаційного розвитку з урахуванням міжнародного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобалізація формує масштаби і характер розвитку фінансових ринків як у світовому, міжнародно-регіональному масштабах, так і в усіх країнах світу (це стосується як розвинутих країн, так і країн світової периферії). Сьогодні інтернаціоналізація фінансових ринків є невід'ємним елементом механізму розподілу та перерозподілу ресурсів. Причому, такі розподіл та перерозподіл відбуваються як безпосередньо, що стосується як товарів (матеріальних та нематеріальних) і послуг, грошових коштів, кредитних ресурсів, так і опосередковано, у вигляді капіталів, факторів виробництва. У цьому відношенні саме фондові ринки постають ключовим інститутом опосередкованого перерозподілу глобальних ресурсів, і передусім фінансових [6, с.120].

Глобалізація фінансових ринків має суттєві макроекономічні наслідки як для країн, які активно включені в процеси росту торговельної й фінансової відкритості, так і для країн, які залишаються в стороні. Фінансова глобалізація досить часто називається однією з основних причин цілої низки економічних криз 1980-х років у Латинській Америці, в 1990-х роках у Мексиці і окремих країнах Азії. Критики фінансового лібералізму звинувачують його прихильників у надлишкової відкритості країн і втрати, як наслідок, вагомої частини контролю над фінансовим ринком. Протилежною думкою є позитивні відгуки про вигоду фінансової відкритості для економічного розвитку країни.

З одного боку, слабо контрольовані потоки капіталів можуть порушити фінансову стабільність, з іншого – це сприятиме більшій відкритості, як доводить досвід розвинутих країн. Індустріальна епоха продемонструвала значні темпи економічного розвитку, що спричинило диверсифікацію міжнародних економічних відносин [8]. Зовнішня торгівля, вивезення капіталу, міжнародна міграція робочої сили, валютно-фінансові відносини є основою економічної глобалізації. У сучасному світі важливе значення має вибір стратегії глобального і національного економічного розвитку з огляду, насамперед, на обмеженість природних ресурсів традиційного виробництва, з одного боку, та збільшення кількості населення – з іншого. Постіндустріальна цивілізація характеризується зростанням обсягів міжнародної торгівлі та інвестицій, лібералізацією, диверсифікацією ринку технологій, загостренням глобальної конкуренції, зростанням ролі інформаційних технологій. Зростаюча залежність економік різних країн, єдність світового господарства, поглиблення міжнародного поділу праці визначають рівень та масштаби економічної глобалізації.

За останні десятиліття процес інтернаціоналізації фінансової сфери спричинив виникнення потужної інфраструктури світового фінансового ринку, яка охопила більшість країн світу. Важливим наслідком цього стала фактична незалежність світового фінансового ринку від політики окремих країн. Розвиток комунікаційних систем на фоні лібералізації міжнародних економічних і, зокрема, валютно-фінансових відносин привів до практично абсолютної мобільності капіталу. Крім того, все більшої сили набуває прояв зворотного впливу фінансової сфери на реальний сектор економіки. Така позиція світових фінансових ринків за умови загальної тенденції глобалізації світових економічних відносин

сприяла тому, що процес їхньої глобалізації пройшов значно скоріше, ніж ринків товарів та послуг, інших факторів виробництва.

За допомогою міжнародного, навіть глобалізованого фінансового ринку здійснюється оптимізація розміщення капітальних та кредитних ресурсів у світі (між регіонами, країнами, субрегіонами), що технічно забезпечується шляхом міжнародного ж, а також міжгалузевого, переливу капіталів. Такі механізми, інструменти переміщення фінансово-капітальних ресурсів доповнюють пряме, первісне інвестування і дозволяють оптимізувати не тільки структуру інвестицій, рівні прибутків на капітал, але й підвищувати темпи та збільшувати обсяги суспільного відтворення, що відіграє важливу роль як для розвитку країн, так і світової економіки в цілому [5, 302].

Функціонування міжнародного фінансового ринку включає в себе як роботу окремих його взаємно пов'язаних секторів, зокрема ринку власне грошових коштів, ринку капіталу, золота та дорогоцінних металів, коштовностей взагалі, валютного ринку, ринку цінних паперів, так і діяльність фінансових інститутів, а також застосування фінансових інструментів.

Подібна трансформація менталітету найбільших економічних гравців світових фінансів (будь-яких держав, транснаціональних корпорацій і банків і т.д.) обумовлена принципово інші фактори побудови економічної могутності, що формують конфігурацію світових фінансів. Зміна технологічних укладів у минулому (на основі найбільших відкриттів – наприклад, винаходи колеса, електрики, створення комп'ютера) не тільки завжди визначала кардинальні зрушення в економічних відносинах суб'єктів, але обумовлювала стрибкоподібний науково-технічний розвиток і домінування вміло використаних можливостей країнами і їх сателітами [4, 75]. Досягнуте лідерство закріплюється на десятиліття й формує стандарти поведінки інших гравців на фінансовому полі.

Настання доби постіндустріальної економіки вимагає конкретизації фінансових аспектів щодо формуючих її факторів. Найбільш розвинені економічні країни в останні десятиліття сформували уклад постіндустріального суспільства.

Додаткові виклики створюються завдяки інформаційній компоненті економічної глобалізації, яка зумовлює виникнення нових фінансових ринків, секторів специфічних банківсько-кредитних, страхових, транспортно-логістичних послуг, появу мережі диверсифікованих міжнародних організацій державної та недержавної природи. Лавиноподібне поширення інформації, яке відбувається на фоні появи нових суб'єктів міжнародного економічного життя, активізація багатонаціональних корпорацій, що діють цілодобово і використовують нові інструменти, зумовлює потребу в постійній модернізації інституційних систем.

Усі ці явища та тенденції, взаємні функціональні відносини включають у себе і такі ендогенні щодо економічної науки сфери як політика, культура (передусім, йдеться про культуру реалізації певних економічних функцій), спосіб життя, ідеологію, а також самі умови існування людського соціуму. Адже на тлі процесів глобалізації навіть у наймогутніших країнах виникають побоювання за робочі місця, не кажучи вже про ерозію соціальних систем у найбільш широкому сенсі у країнах глобальної периферії. Відтак, ситуація вимагає від усіх учасників світогосподарських відносин граничного напруження зусиль, інколи неординарних підходів, змістом яких є концентрація інтелектуально-інформаційних ресурсів у конкурентному середовищі.

Своєрідним «зворотним боком» інформаційної глобалізації є нові реалії руху капіталів, які як супроводжують рух інформаційних та інтелектуальних ресурсів, так і створюють передумови для такого руху. Причому, завдання конкурентної концентрації інформаційних ресурсів вимагає застосування сучасної, інноваційно-орієнтованої регулятивної стратегії залучення на національну територію міжнародних капіталів [1, 120].

Глобалізація фінансових ринків полягає в посиленні їх ролі в процесі руху фінансових ресурсів між країнами, що супроводжується зростанням міжнародної мережі фінансових організацій та виникненням якісних змін в їхній структурі управління та філософії менеджменту. Фінансова глобалізація приводить до переміщення фінансових потоків з сегментів ринку з високим ступенем ризику до сегментів, де рівень ризику є більш низьким і в цьому аспекті в довгостроковій перспективі вона позитивно вплине на стабільність світової фінансової системи. З іншого боку, в короткостроковому періоді вона може зробити її більш вразливою і нестабільною.

В даному аспекті особливий інтерес викликає концепція транспарентності, вперше висунута економістом Федерального резервного банку Річмонда (США) Марвін Гудфренд. У його інтерпретації транспарентність можна трактувати як внутрішню фінансову відкритість, яка представляє відкритість фінансової системи і фінансових процесів усередині країни, що само собою зачіпають зовнішні процеси. В результаті впровадження принципу транспарентності було прийнято рішення про безпідставність аргументів на користь закритості центрального банку і секретності інформації про його діяльність. Центральний банк Фінляндії (економісти Дж. Таркка і Д. Майес) досліджував різні типи економічної транспарентності, приділяючи особливу увагу невизначеності очікувань. У вихідних умовах моделі передбачалося, що суспільство не поінформоване про наміри центрального банку. Оприлюднення центральним банком прогнозів, на думку дослідників, є засобом комунікації, який усуває невизначеність і підвищує прогнозованість грошово-кредитної політики.

В економічному словнику поняття прозорості означає прозорість економічних процесів, відносин, планів, проектів, програм, що можна порівняти з економічною і фінансовою відкритістю. Доцільним є розгляд декількох прикладів формування фінансової відкритості, яка, слід зауважити, формується паралельно і у взаємозв'язку з економічною відкритістю. Фінансова політика Російської Федерації реалізується на основі прийняття системи державних заходів, розроблених на певний період часу, з мобілізації частини фінансових ресурсів суспільства в бюджет і їх ефективного використання для виконання державою своїх функцій. Для її здійснення застосовується сукупність бюджетно-податкових та інших фінансових інструментів та інститутів, наділених відповідними законодавчими повноваженнями щодо формування та використання фінансових ресурсів та регулювання грошових потоків. У реалізації фінансової політики Росії у XXI ст. враховуються можливості фінансового ринку для активізації інвестиційної діяльності шляхом створення додаткових стимулів до залучення вільних коштів домогосподарств, міжнародних фінансових інститутів та фондів. Відкритість російської економіки є одним з чинників прискорення структурних перетворень та економічного зростання. Необхідні усунення надлишкового валютного регулювання та контролю, зняття обмежень на здійснення валютних операцій, пов'язаних з рухом капіталу, спрощення митного адміністрування, гармонізація російських стандартів і процедур технічного регулювання з міжнародними, транспарентне і недискримінаційне застосування зовнішньоекономічного законодавства, зниження, а де це можливо – усунення нетарифних бар'єрів для зовнішньоекономічної діяльності. Заходи захисту внутрішнього ринку повинні застосовуватися в тих випадках, коли імпорту завдає або загрожує завдати серйозної шкоди вітчизняному виробництву, тимчасово і в тому обсязі, який необхідний для усунення або запобігання збиткам.

У порівнянні із середньосвітовими показниками у Росії дещо вище відношення експорту до ВВП і помітно нижче відношення до нього імпорту. Експортні ринки для Росії важливіші, ніж для США, Японії, Франції, Італії та Великобританії, і мають приблизно таке ж значення, як для Китаю. США і Японія поступаються Росії за розмірами імпортової квоти, у всіх інших провідних світових експортерів вона є більшою. Особливо слід зазначити, що Нідерланди і Бельгія випереджають Росію за ступенем відтворювальної відкритості у три-п'ять разів [9].

Економіка Білорусі характеризується достатнім ступенем відкритості, особливо по відношенню до Росії: частка Росії у її експорті становить 49%, у імпорті – 66%. Це досить близько до параметрів внутрішньоевропейської торгівлі. Разом з тим, ступінь торговельної інтеграції Білорусі та Росії перевищує показник безпеки, введений Світовим Банком, оскільки частка Росії у зовнішньоторговельному обороті Білорусі більше 35% [10].

Особливої уваги заслуговує дослідження даної проблематики і в інших колишніх союзних республіках. Наприклад, Казахстан, який з самих перших днів незалежності 1990-х років почав проводити політику відкритості. З 1992 по 1995 роки в Казахстані була проведена лібералізація зовнішньоекономічної діяльності, відкриті ринки для іноземного капіталу. Значно збільшилися економічні показники, і в наступні роки. Але, незважаючи на активну інвестиційну політику, в економіці країни присутні галузі з незначними вливаннями, що вимагає інституційних, фінансових змін [11].

Висновки з даного дослідження. Фінансова лібералізація призводить до збільшення відкритості, залучення капіталу, розширенню кооперації, раціонального розподілу і використанню ресурсів, надає широкі можливості використання досвіду інших країн, посилення конкуренції, зростання добробуту нації тощо, але з іншого – відкритість призводить до формування загроз фінансово-економічній безпеці держави та загострення дилеми в процесі визначення пріоритетів розвитку країни: орієнтація національної економіки на вільну торгівлю чи на захист внутрішнього ринку.

Проведений аналіз особливостей фінансової відкритості в умовах глобальних трансформацій сучасного цивілізаційного розвитку з урахуванням міжнародного досвіду, дає можливість констатувати, що за останні п'ять років відзначається значно вищий рівень відкритості економіки України в порівнянні з іншими країнами, зокрема країнами Єврозони. Крім того, така значна відкритість при незахищеності національного ринку провокує залежність від кон'юнктури міжнародних ринків та вразливості до зміни зовнішніх чинників. Протистояти даним процесам можливо за наявності стійкої економічної системи, яка в Україні потребує вдосконалення. До проблеми підвищення відкритості економіки України, на нашу думку, слід підходити виважено, враховуючи незавершеність структурної перебудови економіки та недостатній рівень розвитку внутрішнього ринку та ринкової інфраструктури.

Література

1. Глобальні трансформації і стратегії розвитку : монографія / НАН України. Ін-т світової економіки і міжн. Відносин ; авт. кол.: О.Г. Білорус, Д.Г. Лукаченко, О.М. Гончаренко та ін. – К. : ВІПОЛ, 2006. – 415 с.
2. Задоя А.О. Міжнародні стратегії економічного розвитку : навчальний посібник / А.О. Задоя (за ред.). – К. : Знання, 2007. – 332 с.
3. Інвестиційна підтримка розвитку підприємств // Мережа розвитку інноваційного підприємництва. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.novekolo.info>.

4. Інноваційна практика польських підприємств [кейс]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.management.com.ua>.
5. Наукова та інноваційна діяльність в Україні [статистичний збірник]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Національна інноваційна система України: проблеми і принципи побудови [укр. і англ. мовами] / І.П. Макаренко, П.М. Копка, О.Г. Рогожин, В.П. Кузьменко. – К. : ІПНБ, 2008. – 520 с.
7. Організаційно-методичні підходи до запровадження в НБУ системи оцінки стійкості фінансової системи: Інформаційно-аналітичні матеріали / За ред. В.І. Міщенко, О.І. Кіреєва, М.М. Шаповалової. – К. : Центр наукових досліджень НБУ, 2005. – 97 с.
8. Стратегія соціально-економічного розвитку індустріально-розвинутих країн світу: проблеми і перспективи України [науково-інформаційний збірник] / Національний центр з питань євроатлантичної інтеграції України; за ред. В.П. Горбуліна. – К. : ДП НВЦ «Євроатлантикінформ», 2006. – 361 с.
9. Уманців Ю.М. Глобальні фінансові виклики: світовий досвід та українські реалії / Ю.М. Уманців // Фінанси України. – 2009. – № 1. – С. 73-85.
10. Шелудько В.М. Фінансовий ринок : підручник. [2-ге вид., стер.]. – К. : Знання, 2008. – 535 с.
11. Юдина І.Н. Финансовая интеграция: опыт стран с формирующимися рынками : монографія [Електронний ресурс] / Ирина Юдина. – Режим доступа: http://ficus.barnaul.vzfei.ru/yudina/bretton_pdf.htm.

УДК 336.722.8:336.767 (477)

Мудра-Рудик Я.А.,
ст. викладач* кафедри економічної теорії
та загальноекономічних дисциплін
Хмельницький кооперативний
торговельно – економічний інститут

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕНСІЙНИМИ ЗАОЩАДЖЕННЯМИ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. У сучасних умовах з динамічними змінами параметрів зовнішнього середовища – динаміки фінансових ринків, макроекономічних параметрів соціально-економічного життя, найважливішим фактором розвитку і ефективного функціонування пенсійної системи є ефективне управління пенсійними заощадженнями. Всі аспекти управління пенсійними заощадженнями пов'язані з підвищенням ризиком, спричиненим, перш за все, перманентними кризовими явищами на світовому та внутрішньому фінансових ринках. Підвищення соціальної функції недержавних пенсійних фондів (далі НПФ), накопичення об'ємів акумульованих коштів населення, зростання ролі НПФ на світовому фінансовому ринку пов'язані з рядом проблем, які потребують наукового переосмислення і розробки обґрунтованих рішень щодо вдосконалення системи управління пенсійними заощадженнями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження принципів та механізму управління пенсійними заощадженнями на міжнародних ринках капіталу в контексті дослідження діяльності пенсійних фондів здійснюються такими дослідниками, як Е. Вайтхаусом, Д. Девісом та ін. За вирішення завдань, пов'язаних із пошуком оптимального співвідношення часток і вибору класів активів в інвестиційному портфелі присуджувалися премії А. Нобеля у сфері економіки Гарі Марковіцу, Вільяму Шарпу, Джеймсу Тобіну та Мертону Міллеру, Роберту К. Мертону і М. Шоулзу. Подальші дослідження у цьому напрямі були продовжені такими дослідниками: Д. Когінном, Ф. Фабоцці, Ш. Рахманом, Е. Вайтхаусом, Д. Віттасом, Д. Девісом, Х. Єрмо, Дж. Сигелом.

Основні теоретичні засади реформування систем пенсійного забезпечення у світі викладено в працях зарубіжних учених та фахівців Р. Агуна, М. Вінера, Е. Джеймса, Е. Ендрюса, А. Іглесіаса, М. Ісаєва, В. Роїка, Р. Рофмана, М. Рутковської, Л. Сичової, С. Смирнова, Р. Хольцмана, Е. Фулту, В. Шахова.

Над проблемами портфельного інвестування пенсійних заощаджень працюють такі українські та російські науковці, як Анісімов А., Бардакова Г., Волошина О., Гусєва П., Зеленко В., Малютін А., Матвеев В., Пересада А., Ткач В., Левченко І., Зубик С., Ковальчук К.; діяльність недержавних пенсійних фондів в Україні досліджує вагома когорта науковців, зокрема Д. Богиня, Н. Версаль, В. Гриньов, В. Грушко, Н. Ковальова та інші.

* Науковий керівник: Сохацька О.М. – д.е.н., проф.